

Rapportage Check It-vragenlijst grenscontroles

10 februari 2023

In december 2022-januari 2023 heeft Amnesty International Nederland via een online vragenlijst mensen gevraagd naar hun ervaringen met grenscontroles. 1376 mensen vulden de vragenlijst in over hun laatste reis per trein, bus, auto of vliegtuig in de afgelopen twee jaar en gaven aan of ze bij aankomst in Nederland werden gecontroleerd, of daarbij hun identiteits- en/of verblijfsdocumenten werden gevorderd en of ze discriminatie hebben ervaren.

Achtergrond: etnisch profileren door de Koninklijke Marechaussee

Op 14 februari 2023 doet het gerechtshof Den Haag uitspraak in het hoger beroep in de rechtszaak die Amnesty Internationaal samen met twee 'niet-witte' burgers, Controle Alt Delete, RADAR en PILP-NJCM aanspanden tegen de Nederlandse staat. De [rechtszaak](#) gaat over de vraag of de Koninklijke Marechaussee etniciteit mag gebruiken in risicoprofielen en selectiebeslissingen die worden gebruikt voor zogenaamde MTV-controles aan de grens. Volgens Amnesty komt dit neer op etnisch profileren. Dit is in strijd met het discriminatieverbod, schendt de mensenrechten en is schadelijk.

Dat de Koninklijke Marechaussee (KMar) in het kader van proactieve grenscontroles etniciteit gebruikt als indicator in risicoprofielen en mensen selecteert mede op grond van hun (vermeende) afkomst is in verschillende externe onderzoeken geconstateerd, wordt door de KMar bevestigd en staat in de rechtszaak niet ter discussie.¹ Meerdere rechtswetenschappers stellen, net als Amnesty, dat deze werkwijze in strijd is met het discriminatieverbod.²

De KMar dient zich te kunnen verantwoorden over de proactieve controles, onder meer door inzicht te geven in de mate waarin deze controles onevenredig vaak zijn gericht op mensen met een migratieachtergrond en mensen van kleur. Deze verantwoording is noodzakelijk om te kunnen waarborgen dat de werkwijze van de KMar voldoet aan het wettelijk uitgangspunt van een 'minimum van hinder' aan derden en om zicht te krijgen op discriminatie en stigmatisering.³ De KMar registreert echter de proactieve controles niet, wat het moeilijk maakt om hier goed inzicht in te krijgen. Ook wordt er geen systematisch onderzoek gedaan naar ervaren discriminatie tijdens grenscontroles door de KMar.

¹ Zie M. van der Woude, J. Brouwer & T. Dekkers, 'Beslissen in grensgebieden: een onderzoek naar het Mobiel Toezicht Veiligheid zoals uitgevoerd door de Koninklijke Marechaussee', Den Haag: Boom criminologie, 2016; dit werd al geconstateerd in 2001, zie R. Witte, V. Wijkhuijs, e.a., 'Effectief Mobiel Toezicht Vreemdelingen. Eindrapportage, 2001. Den Haag: WODC/ES&E.

² A. Terlouw, 'Gebruik van etniciteit in risicoprofielen Marechaussee is discriminatie', *Nederlands Juristenblad* 2020, 12, 833-837; P. Rodrigues & M. van der Woude, 'Proactieve politiecontrole en onderscheid naar etniciteit of nationaliteit', *Nederlands Juristenblad* 2016, 32, p. 2294-2302; P. Rodriguez, 'Annotatie lang', *Criminatie & Recht*, 2021, 5(2), 180-184; K. de Vries & T. Spijkerboer, 'Ik zie ik zie wat ik niet zie: Etnisch profileren en structurele rassendiscriminatie in het migratierecht', *Nederlands Juristenblad*, 2021, 8, 459-555; C. Grütters & A. Terlouw, 'Hoe wit is een Nederlander?', *A&MR*, 2021, 9, 473-378; E. Brouwer, 'Selectie aan de grens: over etnische profilering, algoritmes en het recht op non-discriminatie', *Tijdschrift voor Criminologie*, 2022, 64(3).

³ Witte e.a. 2001; Zie ook Amnesty International, 'Proactief politieoptreden vormt risico voor mensenrechten'. 2013, <https://www.amnesty.nl/actueel/proactief-politieoptreden-leidt-tot-discriminatie-in-nederland>.

“Omdat ik er waarschijnlijk niet Nederlands genoeg uitzie”

Amnesty heeft via een online vragenlijst mensen gevraagd hun ervaringen met grenscontroles te delen. Een deel van de respondenten gaf aan discriminatie te hebben ervaren tijdens een controle van hun identiteits- en/of verblijfsdocumenten. Mensen kunnen discriminatie ervaren vanwege de bejegening tijdens een controle en/of vanwege het feit dat zij gecontroleerd worden. Een aantal respondenten lichtte dit toe.

Respondent: “Stond bij de paspoortcontrole in de rij voor Europese paspoorten aangezien ik een Nederlands paspoort heb. Alleen ik werd in de rij aangesproken om mijn paspoort te laten zien. Dit omdat ik er waarschijnlijk niet Nederlands genoeg uitzie (niet in Nederland geboren, donker haar, getinte huidskleur).”

Respondent: “Het is opvallend dat het ‘witte deel’ van mijn gezelschap door kon lopen en dat mijn deel van het gezelschap werd gecontroleerd.”

Een analyse van de antwoorden laat zien dat respondenten met een migratieachtergrond drie keer vaker aangegeven bij aankomst in Nederland te zijn gecontroleerd op hun identiteits- en/of verblijfsdocumenten, in vergelijking met respondenten die geen migratieachtergrond hebben (tabel 1).⁴ Het verband tussen controle en afkomst is statistisch significant en ‘matig’ in sterkte.⁵ De meest plausibele verklaring voor dit verschil is dat de KMar mensen mede vanwege hun (vermeende) etniciteit selecteert voor controle. Immers, het staat vast dat etniciteit onderdeel uitmaakt van de risicoprofielen en selectiebeslissingen van de KMar gebruikt.

Tabel 1: verband tussen afkomst respondent en controle op identiteits- of verblijfsdocument

Migratieachtergrond				
		Nee	Ja	Totaal
Gecontroleerd op identiteits- of verblijfsdocument (vliegtuig/auto/bus/trein)	Nee	92,7% (959)	77,0% (217)	89,4% (1176)
	Ja	7,3% (75)	23,0% (65)	10,6% (140)
	Totaal (N)	100,0% (1034)	100,0% (282)	100,0% (1316)

De helft van de respondenten met een migratieachtergrond die zijn gecontroleerd geeft aan tijdens de grenscontrole discriminatie te hebben ervaren. Van de respondenten die

⁴ Er is op twee manieren gevraagd naar ‘migratieachtergrond’: zien anderen jou als iemand met een migratieachtergrond, en zie jij jezelf als iemand met een migratieachtergrond? Bij een bevestigend antwoord op een van de vragen zijn respondenten geclassificeerd als persoon met een migratieachtergrond.

⁵ Cramer’s V = .210, p<.000. Het verschil tussen de twee groepen respondenten kan niet worden verklaard door hoe vaak respondenten in de afgelopen twee jaar naar het buitenland zijn gereisd. Er is wel een licht verband met leeftijd, maar dat verklaart niet de verschillen in controle tussen de twee groepen.

discriminatie hebben ervaren, diende niemand een klacht in.⁶ Meerdere respondenten noemden dit “zinloos.” Een andere respondent licht toe:

“Ik voelde me machteloos en het was gênant. Ik vroeg nog waarom alleen ik en die man van de Marechaussee zei: ‘is willekeurig’. ‘Tsja geloof je het zelf?’ zei ik. Nergens voelde ik dat of werd ik geïnformeerd dat ik er een klacht over kan indienen.”

Amnesty’s oproep: verbied etniciteit als indicator in risicoprofielen

Etnisch profileren is schadelijk en in strijd met mensenrechten. Het kabinet stelt dat er in Nederland geen plek mag zijn voor institutioneel racisme en dat etnisch profileren moet worden aangepakt. Amnesty wil dan ook dat het kabinet bewezen effectieve maatregelen neemt om etnisch profileren tegen te gaan. In de rechtszaak verzoeken Amnesty, twee ‘niet-witte’ burgers en andere organisaties dat de rechter verklaart dat de KMar geen gebruik meer mag maken van (vermeende) etniciteit als indicator in risicoprofielen en selectiebeslissingen ten behoeve van MTV-controles. Daarnaast roept Amnesty het kabinet op om een verbod in te stellen op het gebruik van etniciteit en nationaliteit in risicoprofielen die door de overheid en uitvoeringsorganisaties worden gebruikt om te controleren of mensen zich aan wetten en regels houden.

Lees hier meer over de [rechtszaak tegen de Koninklijke Marechaussee](#) en Amnesty’s oproep tot een verbod op [discriminerende risicoprofielen](#).

Over de vragenlijst en de steekproef

In het kader van het project “Check It”, waarmee Amnesty de achterban en de mensen die getroffen worden door mogelijke mensenrechtenschending wil betrekken bij het doen van onderzoek, werd tussen 20 december 2022 en 30 januari 2023 een online vragenlijst verspreid. 1650 mensen vulden de online vragenlijst in, waarvan 1376 respondenten aangaven dat ze in de afgelopen twee jaar vanuit het buitenland Nederland waren in gereisd. Deze respondenten hebben vragen ingevuld over of zij zijn gecontroleerd, wat er werd gecontroleerd (identiteits- en verblijfsdocumenten) en zo ja of zij hierbij discriminatie hebben ervaren en of zij daarover een klacht hebben ingediend.

De steekproef is niet representatief voor de gehele Nederlandse bevolking, maar wijkt ook niet heel sterk af met betrekking tot gender, leeftijd en migratieachtergrond (zie tabel 2). De steekproef woont wel vaker in (sterk) stedelijk gebied. De resultaten kunnen dus niet gebruikt worden om iets te zeggen over de kans om gecontroleerd te worden voor verschillende groepen Nederlanders of over hoe vaak controles voorkomen. Het onderzoek kan wel iets zeggen over verschillen tussen de groepen die wij met de vragenlijst hebben bereikt. Omdat het niet bekend is wat de sociaal-demografische kenmerken zijn van de deelpopulatie van Nederlanders die in het afgelopen twee jaar naar het buitenland is gereisd is het niet mogelijk om vast te stellen hoe de steekproef zich verhoudt tot die deelpopulatie.

⁶ Zie ook A. Bouabid, “‘Waarom ik?’ Een kwalitatieve analyse van meldingen van etnisch profileren door de KMar en de Douane op luchthavens’, *Crimmigration & Recht*, 2022, (6)1, 6-21.

Tabel 2: Steekproef versus Nederlandse populatie (%)

Variabele	Steekproef	CBS
Vrouw	59	50
Migratieachtergrond*	21	25
20-39 jaar	38	33
40-64 jaar	43	41
65+ jaar reist minder?	18	25
Zeer sterk stedelijk	45	10
Sterk stedelijk	24	15
Matig stedelijk	13	11
Weinig stedelijk	11	14
Niet stedelijk	7	50
N	1376	

* Migratieachtergrond wordt door het CBS anders gemeten, nl. op grond van geboorteland en geboorteland van de ouders.

De vragenlijst is online verspreid via Facebook-advertenties gericht op de algemene populatie in de leeftijd 18-65 jaar in Nederland. Op 20 januari is de vragenlijst ook verspreid via de nieuwsbrief van Amnesty en via een mailing van Controle Alt Delete – dit heeft de representativiteit van de steekproef ten opzichte van de Nederlandse bevolking verbeterd op de variabelen gender, migratieachtergrond en leeftijd.

Eerder onderzoek naar etnisch profileren

De resultaten van Amnesty's onderzoek zijn in lijn met eerder onderzoek naar de werkwijze van de KMar en met ander onderzoek naar ervaren discriminatie en etnisch profileren. Om goed inzicht te krijgen in etnisch profileren en ervaren discriminatie is het nodig om op verschillende manieren onderzoek te doen, waarbij kwalitatief onderzoek (observaties, interviews) en kwantitatief onderzoek (registraties, enquêtes) elkaar aanvullen. Helaas is er geen onderzoek mogelijk op basis van registraties van grenscontroles omdat de KMar deze controles niet systematisch registreert. Dat de KMar gebruik maakt van risicoprofielen om personen of voertuigen staande te houden waarbij etniciteit onderdeel uitmaakt van het profiel is gebleken uit verschillende onderzoeken en wordt door de KMar niet betwist.⁷

De mate van verschil in gecontroleerd zijn tussen respondenten met en zonder migratieachtergrond komt overeen met ander onderzoek naar ervaren discriminatie en etnisch profileren bij proactieve controles door de politie. De CBS Veiligheidsmonitor (2021) laat zien dat Nederlanders met een migratieachtergrond ongeveer 2 tot 4 keer vaker zeggen dat ze ontevreden zijn met het laatste contact met de politie vanwege discriminatie door de politie.⁸ Uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau (2020) blijkt dat Nederlanders met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse of Midden- en Oost-Europese achtergrond 3 tot 10 keer vaker zeggen “de politie houdt mij meer in de gaten dan andere mensen”.⁹

Vragen over dit onderzoek of over etnisch profileren? [Neem contact met ons op.](#)

⁷ Zie voetnoot 1.

⁸ CBS Veiligheidsmonitor 2021, zie extra tabel bij Hoofdstuk 6 ‘Burgers en politie’, <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2022/09/veiligheidsmonitor-2021>

⁹ SCP, Ervaren discriminatie in Nederland II, 2020. Figuur 8.5: houdt de politie u meer of minder in de gaten?